

اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

گزارش تغییر مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی ایران طی دو دهه اخیر

شهریور ۱۴۰۱

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

<p>شناسنامه گزارش</p>
 <p>مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب</p>
<p>عنوان:</p>
<p>گزارش تغییر مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی ایران طی دو دهه اخیر</p>
<p>تهیه کننده: بهزاد فکاری سردهایی ناظر علمی: مهندس عباس کشاورز تاریخ انتشار: شهریور ماه ۱۴۰۱</p>
<p>طبقه بندی موضوعی: تجارت واژه های کلیدی: ارزش صادرات کشاورزی، مقاصد صادراتی</p>
<p>نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵</p>

خلاصه گزارش

صادرات محصولات کشاورزی از جمله ارز آورترین صادرات غیرنفتی کشور بوده که در سال‌های اخیر نقش مهمی در ارزآوری برای کشور داشته اما بررسی روند بلندمدت تغییرات مقاصد صادرات محصولات کشاورزی، بیم‌ها و نگرانی‌هایی را در خصوص تداوم روند پایدار تجارت با کشورهای مقصد نشان می‌دهد. در طی دو دهه اخیر، سهم بخش کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی کشور تغییر کرده و از ۲۴ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۱۸ درصد سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. کاهش سهم بخش کشاورزی از صادرات محصولات غیرنفتی، نشان از کاهش نقش بخش کشاورزی در ارزآوری دارد.

بررسی قاره‌ای مقاصد صادراتی نشان می‌دهد که سهم صادرات به کشورهای آسیایی در طی دو دهه اخیر افزایش یافته است. بررسی سهم قاره‌ها از صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۰، کشورهای اروپایی سهم ۴۱ درصدی داشته‌اند که به مرور زمان از این سهم کاسته شده و به ۱۹ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است و در مقابل سهم قاره آسیا از ۵۶ درصد سال ۱۳۸۰ به ۸۰ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است به عبارتی دروازه‌های صادراتی به اروپا برای ایران یکی پس از دیگری بسته شده است.

بررسی منطقه‌ای صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که صادرات محصولات کشاورزی به منطقه خاورمیانه در سال ۱۳۸۰ سهم بیشتری نسبت به کشورهای CIS و کشورهای همسایه داشته است به طوری که سهم خاورمیانه از کل صادرات کشاورزی در سال ۱۳۸۰ حدود ۲۵ درصد بوده است که این سهم در طول زمان به ۱۳ درصد در سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشورهای CIS از کل صادرات کشاورزی کشور در طول زمان تقریباً یکنواخت بوده و از ۷ درصد سال ۱۳۸۰ به ۱۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل سهم کشورهای همسایه از ارزش صادرات محصولات کشاورزی با رشد چشم‌گیری روبرو بوده است به طوری که از ۱۸ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۵۲ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است. به عبارتی ۵۲ درصد ارزش صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه صورت می‌پذیرد که به خوبی محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی کشور را نمایان می‌کند.

نکته قابل توجه محدود شدن صادرات محصولات کشاورزی به دو کشور عراق و افغانستان است به طوری که سهم عراق و افغانستان از صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه از ۲۹ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۷۷ درصد سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. در کل صادرات محصولات کشاورزی نیز ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان از ۵ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است، به عبارتی حدود نیمی از ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشور فقط به دو کشور عراق و افغانستان صورت می‌گیرد.

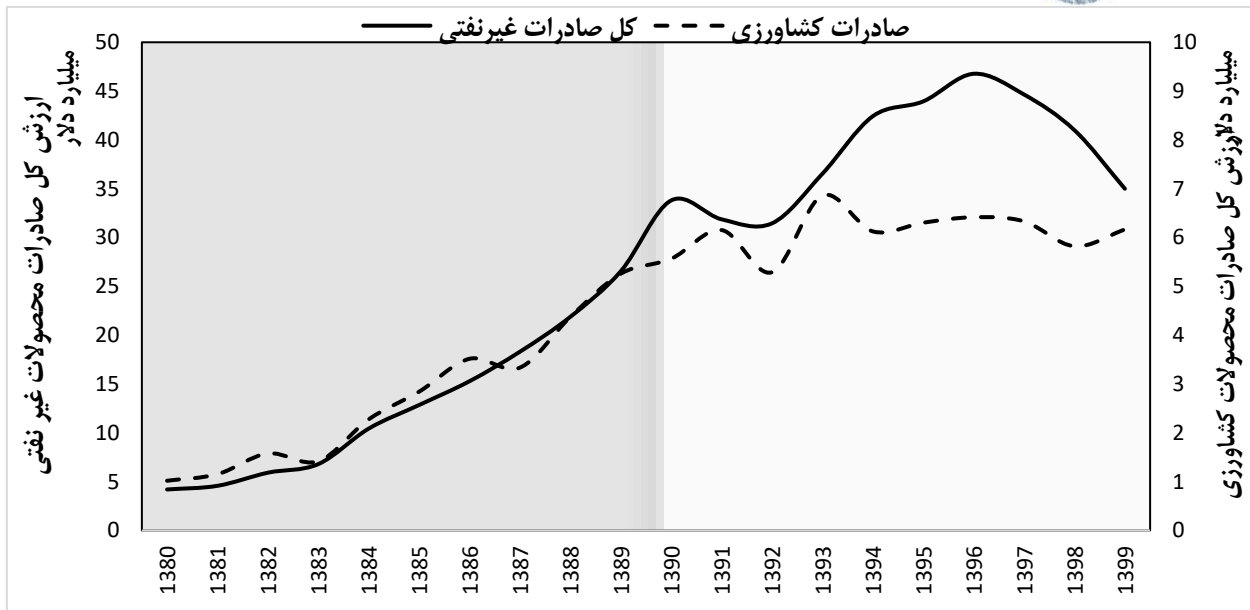
بررسی مقاصد صادراتی به تفکیک هر کشور نشان می‌دهد که سهم عراق از کل صادرات کشاورزی از ۳ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است. عملاً نزدیک به نیمی از محصولات کشاورزی کشور به عراق صادر می‌شود. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳، امارات دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی بوده اما از سال ۱۳۹۳ به بعد افغانستان به عنوان دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی تبدیل شده و امارات به رتبه سوم تنزل یافته است. عوامل مختلفی به کاهش تنوع مقاصد صادراتی دامن می‌زند ولی نکته مهمی که وجود دارد، تلاش برای تنوع مقاصد صادراتی با محصولات متنوع است.

مقدمه

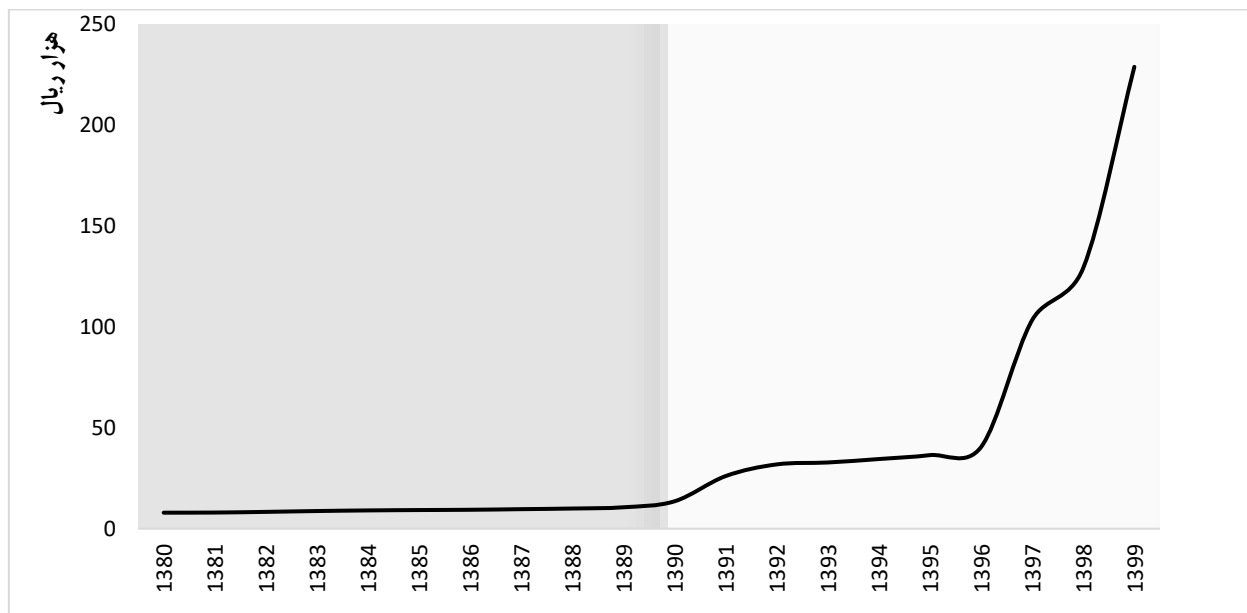
صادرات محصولات کشاورزی از جمله ارز آورترین صادرات غیرنفتی کشور بوده که در سال‌های اخیر نقش مهمی در ارزآوری برای کشور داشته اما بررسی روند بلندمدت تغییرات مقاصد صادرات محصولات کشاورزی، بیم‌ها و نگرانی‌هایی را در خصوص تداوم روند پایدار تجارت این محصولات نشان می‌دهد. روند صادرات کل محصولات غیرنفتی طی دو دهه اخیر با افت‌وخیزهای قابل توجهی مواجه بوده بطوریکه در دهه اول، میزان صادرات محصولات غیرنفتی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ به طرز قابل توجهی فزاینده بوده و از ۴/۲ میلیارد دلار سال ۱۳۸۰ با رشد فزاینده ۷۰۰ درصدی به ۳۳/۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۰، افزایش یافته است که این رشد مدیون تولید کالاهای متنوع تجاری و تجارت با اقصی نقاط جهان بوده است. در دهه اول، تجارت محصولات کشاورزی نیز دستخوش اوضاع تقریباً مساعد کشور بوده به طوری که میزان صادرات محصولات کشاورزی از یک میلیارد دلار سال ۱۳۸۰ با رشد ۴۴۶ درصدی به ۵/۶ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۰، رسیده است.

اما در دهه دوم، روند فزاینده صادرات محصولات کشاورزی و غیر کشاورزی به جز نفت در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ تجربه متفاوتی را نسبت به دهه قبل سپری نموده که این دهه آماج اتفاقات سیاسی و غیرسیاسی، توافق برجام، خروج امریکا از برجام و در سال آخر شیوع بیماری کووید-۱۹ بوده است به طوری که ارزش کل صادرات غیرنفتی از ۳۳/۸ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ تا ۳۱/۴ میلیارد دلار سال ۱۳۹۲ کاهش یافت و در ادامه با ادامه مذاکرات با گروه ۱+۵ و توافق برجام در تیر ۱۳۹۴ روند صادرات بهبود یافت و تا ۴۶/۷ میلیارد دلار سال ۱۳۹۶ افزایش یافت که در تاریخ صادرات کشور بی‌سابقه بوده است اما در ادامه و با خروج امریکا از توافق برجام و کارشکنی طرف‌های مذاکره کننده، میزان صادرات به ۴۰/۹ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۸ و در ادامه به ۳۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۹ کاهش یافت. این اتفاقات اثرات مشابهی بر تجارت محصولات کشاورزی داشته است به طوری که میزان صادرات محصولات کشاورزی از ۵/۶ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ تا ۵/۳ میلیارد دلار سال ۱۳۹۲ کاهش یافته و مجدد تا ۶/۸ میلیارد دلار سال ۱۳۹۳ افزایش و در ادامه با تحولات صورت گرفته در کشور تا ۶/۲ میلیارد دلار سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. شکل ۱، روند صادرات محصولات کشاورزی و غیرنفتی را طی دو دهه اخیر نشان می‌دهد.

یکی از عواملی که اثر مثبت بر افزایش تجارت محصولات دارد نرخ برابری ریال در برابر دلار امریکا است که هرچقدر ارزش ریال در برابر دلار کاهش بیاید واردات محصولات گران‌تر شده و صادرات محصولات با ارزآوری بیشتری همراه خواهد بود زیرا با یک دلار محصولات با ارزش ریالی بیشتری را می‌توان خرید. این صرفه مخصوصاً برای محصولاتی خواهد بود که وابستگی کمتری به واردات نهاده‌های تولیدی داشته و منشا تولید داخلی دارند. بررسی روند نرخ برابری ریال در برابر دلار نشان از رشد فزاینده این نرخ و بی‌ارزش شدن ارزش پول ملی دارد به طوری که در دهه اول، طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰، نرخ دلار از ۷/۹ هزار ریال با افزایش ۷۱ درصدی به ۱۳/۵ هزار ریال در سال ۱۳۹۰ رسیده و در دهه دوم، طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ نیز این روند افزایشی با شدت بیشتر تعمیق یافته است به طوری که نرخ دلار از ۱۳/۵ هزار ریال سال ۱۳۹۰ با رشد ۱۵۸۶ درصدی به ۲۲۸/۸ هزار ریال در سال ۱۳۹۹ رسیده است که در تاریخ کشور بی‌سابقه بوده است. مسئله‌ای که وجود دارد عدم همخوانی افزایش صادرات محصولات با افزایش نرخ دلار در طی سال‌های ۱۳۹۶ به بعد است که دلیل اصلی آن مشکلات تحریم و عدم امکان تبادل مالی کشورها با ایران و عدم برنامه‌ریزی مناسب بوده است. شکل ۲، نرخ برابری ریال ایران در برابر دلار امریکا را طی دو دهه اخیر ترسیم می‌نماید.

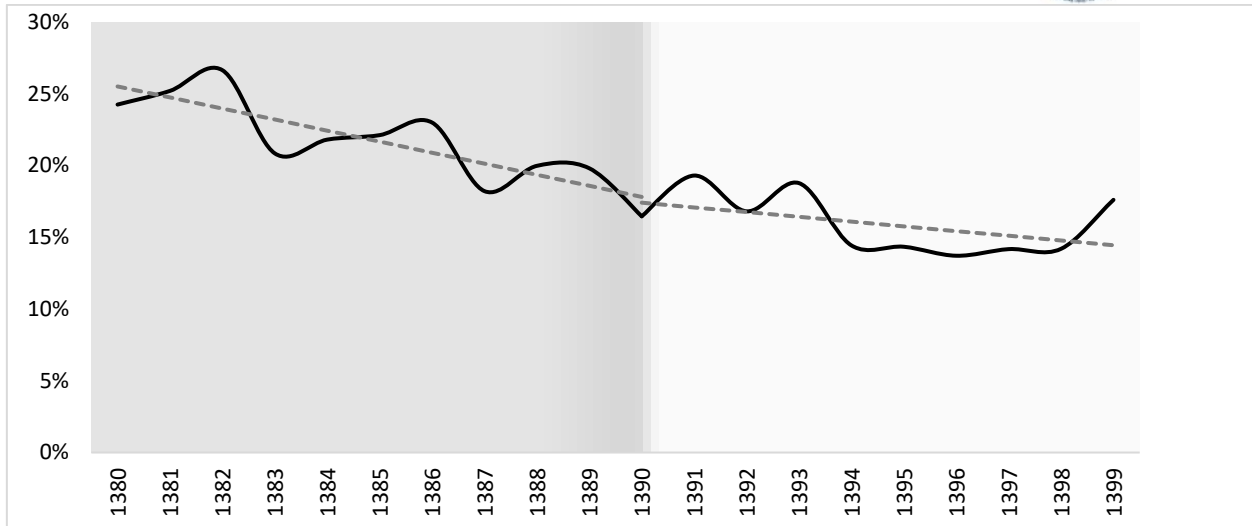

شکل ۱- ارزش صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی (منبع: اطلاعات گمرک ایران، ۱۴۰۰)

شکل ۲- نرخ برابری ریال با دلار (منبع: اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی ایران، ۱۴۰۰)

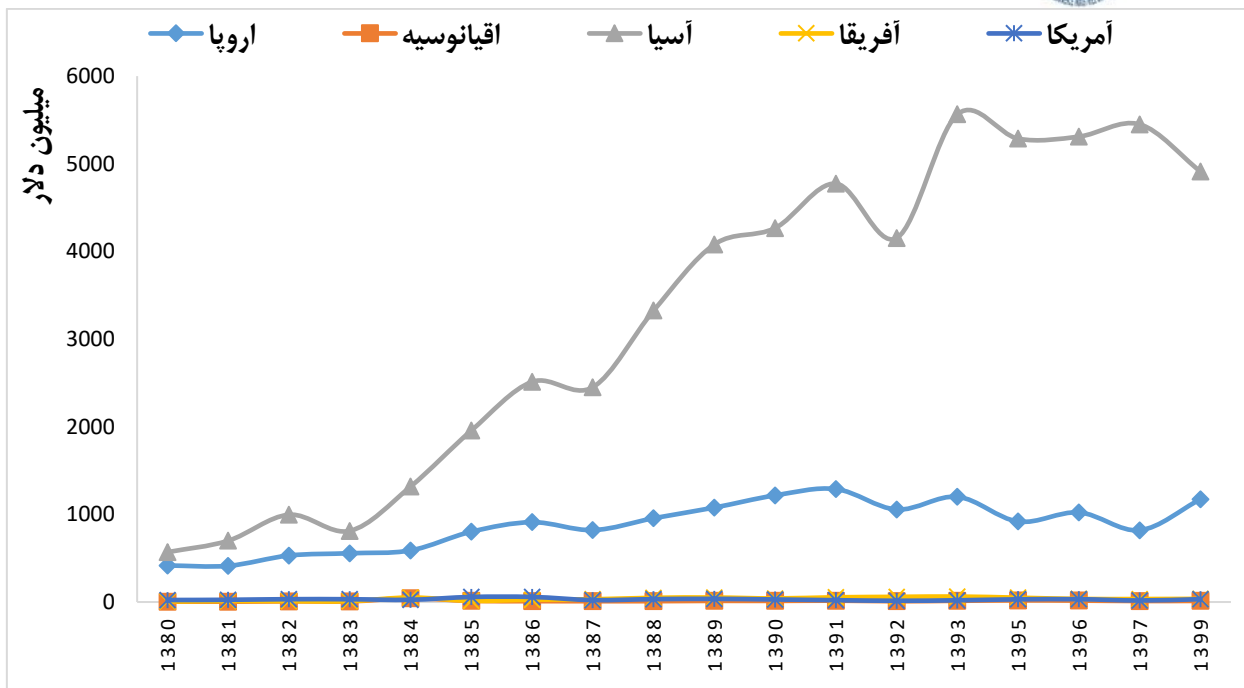
در طی دو دهه اخیر، سهم بخش کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی کشور به واسطه موارد مذکور تغییر کرده و از ۲۴ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۱۸ درصد سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است که ناشی از رشد بالاتر صادرات غیرنفتی در مقایسه با صادرات محصولات کشاورزی است. این کاهش سهم، در تناسب با کاهش سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی است که از ۷/۴ درصد سال ۱۳۸۰ به ۵/۵ درصد سال ۱۳۹۰ کاهش یافته و به واسطه نرخ‌های رشد منفی در کل اقتصاد و ایجاد رکورد تورمی در اقتصاد کشور در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ مجدداً سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی تا ۸ درصد سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است که همین افزایش سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی روند کاهشی سهم بخش کشاورزی از صادرات غیرنفتی را کند کرده است. شکل ۳، سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی را نشان می‌دهد. دو روند با شیب متفاوت برای سهم بخش کشاورزی از کل صادرات کشاورزی کشور مشهود است.

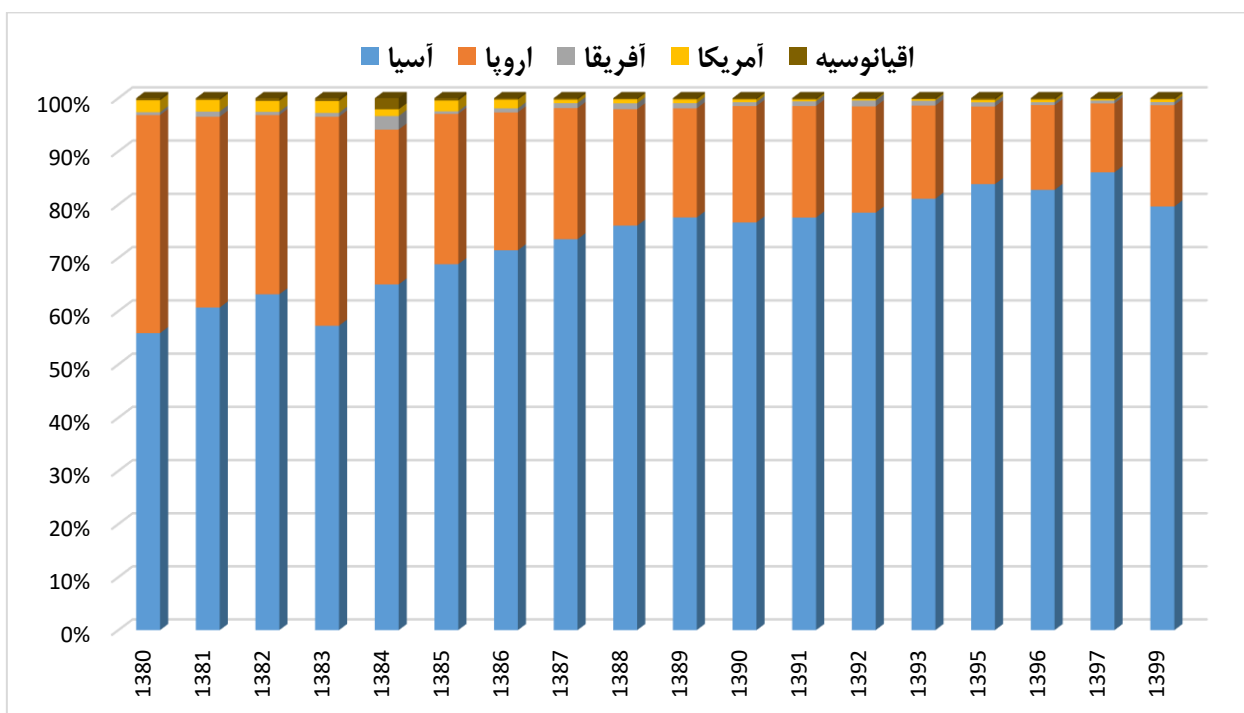
شکل ۳- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی (منبع: محاسبات تحقیق)

بررسی مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی

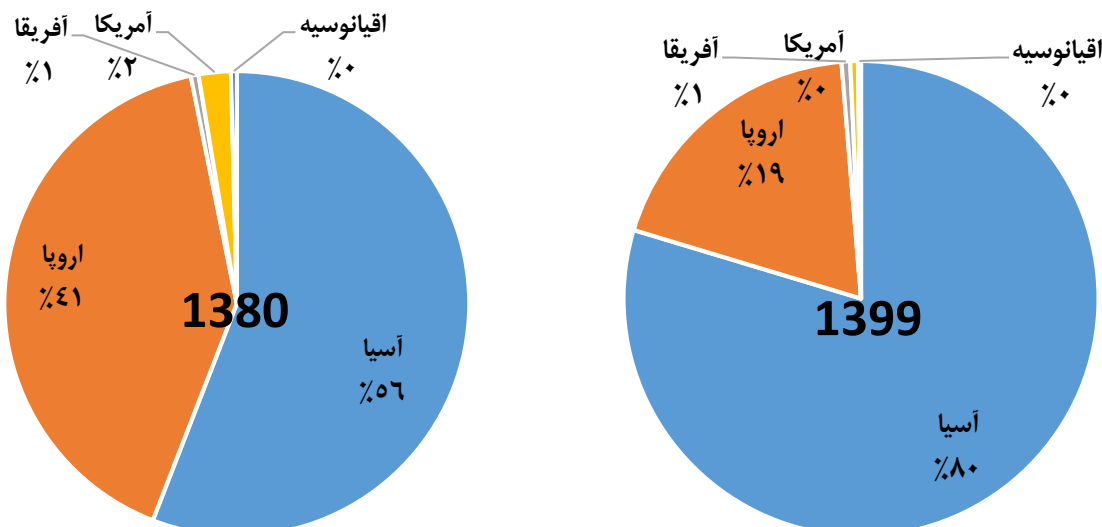
کاهش سهم بخش کشاورزی از صادرات محصولات غیرنفتی، نشان از کاهش نقش بخش کشاورزی در ارزآوری دارد. برای درک این موضوع، بررسی کشورهای مقصد صادرات به تحلیل بهتر کمک خواهد کرد. یکی از مهم‌ترین مسئله صادرات، تنوع در مقاصد صادراتی و صادرات به کشورهای اصلی مصرف‌کننده محصولات کشاورزی است. با بررسی قاره‌ای مقاصد صادراتی مشخص می‌شود که سهم صادرات به کشورهای آسیایی در طی دو دهه اخیر افزایش یافته است. طبق شکل ۴، عمده صادرات محصولات کشاورزی به قاره آسیا و اروپا بوده و عملاً سه قاره اقیانوسیه، آفریقا و آمریکا سهم ناچیزی در صادرات محصولات کشاورزی دارند. صادرات به قاره اروپا به‌عنوان کشورهای با درآمد سرانه بالا تا سال ۱۳۹۱ با روند صعودی همراه بوده و با اعمال تحریم‌های شدید، روند صادرات محصولات کشاورزی به اروپا نزولی شده است و در مقابل صادرات به کشورهای آسیایی رونق یافته است به طوری که ارزش صادرات محصولات کشاورزی به اروپا از ۴۱۷ میلیون دلار سال ۱۳۸۰ تا ۱۲۸۹ میلیون دلار سال ۱۳۹۱ افزایش یافته اما با ادامه روند نزولی به ۱۱۷۳ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل، صادرات به کشورهای آسیایی از ۵۶۹ میلیون دلار سال ۱۳۸۰ به ۴۹۱۱ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. بررسی سهم قاره‌ها از صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۰، کشورهای اروپایی سهم ۴۱ درصدی داشته‌اند که به‌مرورزمان از این سهم کاسته شده و به ۱۹ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است و در مقابل سهم قاره آسیا از ۵۶ درصد سال ۱۳۸۰ به ۸۰ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است (شکل ۴، شکل ۵ و شکل ۶). به عبارتی دروازه‌های صادراتی به اروپا برای ایران یکی پس از دیگری بسته شده است. بررسی منطقه‌ای مقاصد صادراتی نتایج جالب توجه دیگری به دست خواهد داد.

شکل ۴- ارزش صادرات محصولات کشاورزی به تفکیک قاره‌ها (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

شکل ۵- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به قاره‌ها از کل صادرات کشاورزی (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

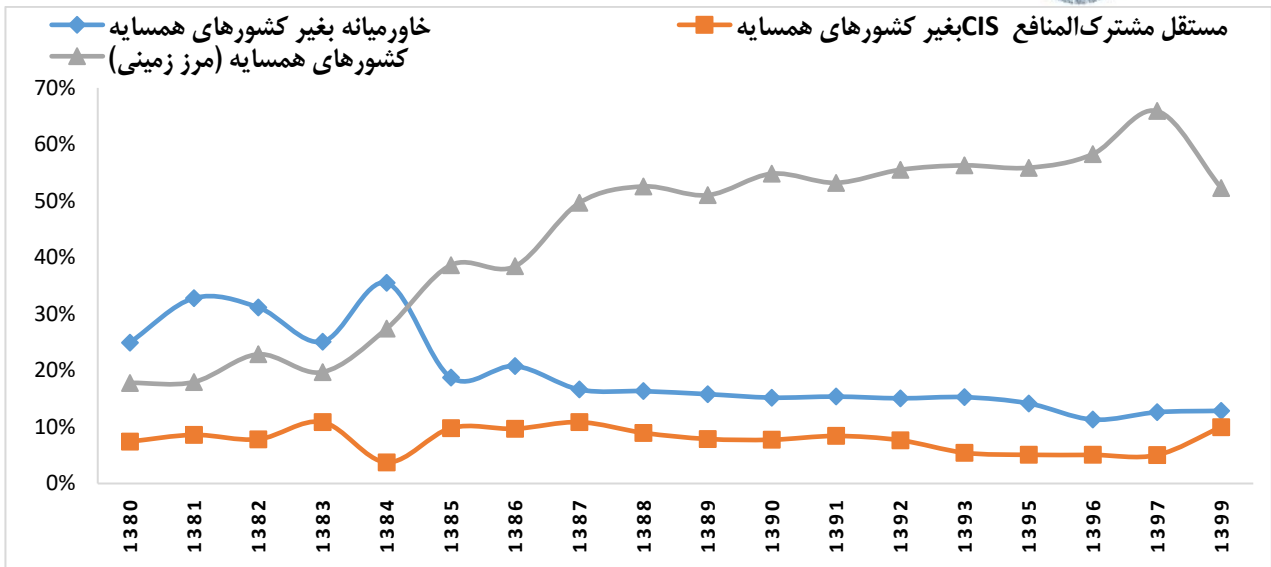

شکل ۶- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی قاره‌ها از کل صادرات غیرنفتی (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

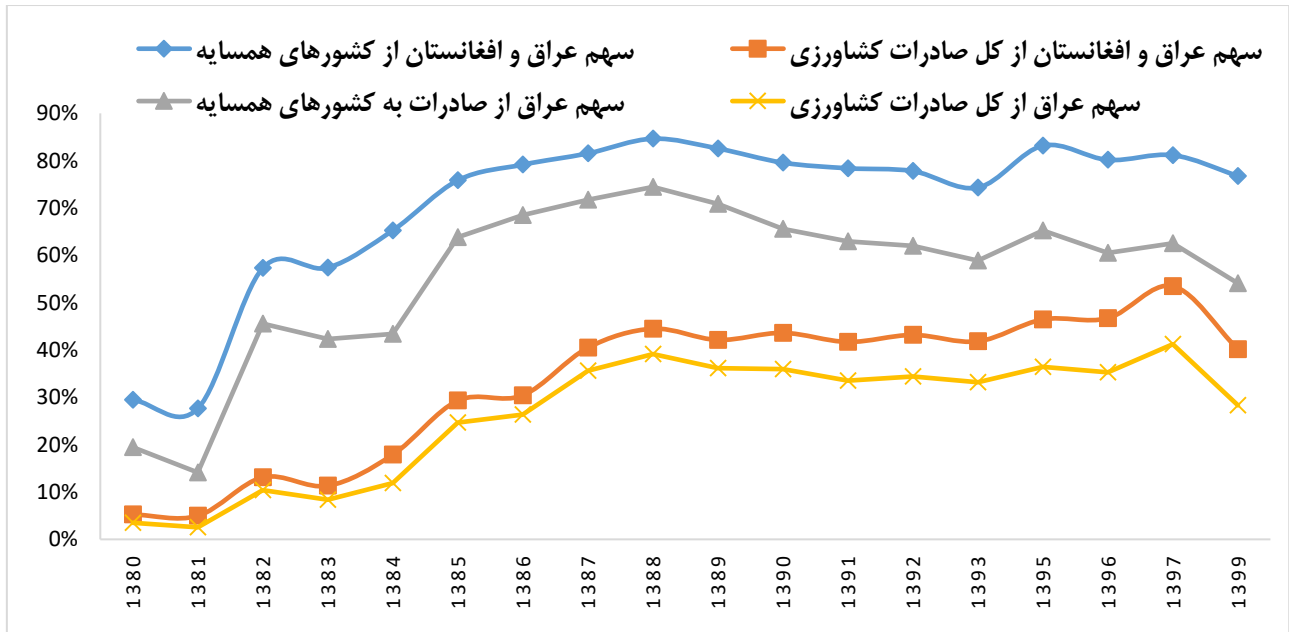
بررسی منطقه‌ای صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که صادرات محصولات کشاورزی به منطقه خاورمیانه^۱ در سال ۱۳۸۰ سهم بیشتری نسبت به کشورهای CIS^۲ و کشورهای همسایه داشته است به طوری که سهم خاورمیانه از کل صادرات کشاورزی در سال ۱۳۸۰ حدود ۲۵ درصد بوده است که این سهم در طول زمان به ۱۳ درصد در سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشورهای CIS از کل صادرات کشاورزی کشور در طول زمان تقریباً یکنواخت بوده و از ۷ درصد سال ۱۳۸۰ به ۱۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل سهم کشورهای همسایه از ارزش صادرات محصولات کشاورزی با رشد چشم‌گیری روبرو بوده است به طوری که از ۱۸ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۵۲ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است. به عبارتی ۵۲ درصد ارزش صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه صورت می‌پذیرد که به خوبی محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی کشور را نمایان می‌کند (شکل ۷). نکته قابل توجه محدود شدن صادرات محصولات کشاورزی به دو کشور عراق و افغانستان است به طوری که سهم عراق و افغانستان از صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه از ۲۹ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۷۷ درصد سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. در کل صادرات محصولات کشاورزی نیز ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان از ۵ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است، به عبارتی حدود نیمی از ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشور فقط به دو کشور عراق و افغانستان صورت می‌گیرد.

^۱ به‌غیر از کشورهای همسایه واقع در منطقه خاورمیانه

^۲ به‌غیر از کشورهای همسایه عضو CIS

شکل ۷- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به مناطق مختلف از کل صادرات کشاورزی کشور (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

شکل ۸- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

بررسی مقاصد صادراتی به تفکیک هر کشور نشان می‌دهد که سهم عراق از کل صادرات کشاورزی از ۳ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۵۳ درصد سال ۱۳۹۷ رسیده و در سال ۱۳۹۹ نیز به ۴۰ درصد رسیده است. عملاً نزدیک به نیمی از محصولات کشاورزی کشور به عراق صادر می‌شود. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳، امارات دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی بوده که خود امارات نیز مصرف‌کننده نبوده و صادرات مجدد انجام می‌داد اما از سال ۱۳۹۳ به بعد افغانستان به عنوان دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی تبدیل شده و امارات به رتبه سوم تنزل یافته است. روند صادرات به هنگ کنگ نیز از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ روند صعودی بوده اما از سال ۱۳۹۴ به بعد با روند نزولی صادرات به این کشور مواجه هستیم. صادرات به آلمان نیز در سال‌های اخیر با افت مواجه شده است و در مقابل صادرات به پاکستان افزایش یافته است. صادرات محصولات کشاورزی به هند نیز رونق یافته و از سال ۱۳۸۷ روند صادرات به هند افزایشی بوده است. جدول ۱، ده کشور اول مقصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۱- ده کشور اول مقصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور-هزار دلار

ترکمنستان	ویتنام	ترکیه	پاکستان	روسیه	آلمان	هنگ کنگ	افغانستان	امارات	عراق	هزار دلار
۲۴۵۱۵	۱۰۶	۱۰۳۰۹	۳۸۶۴۷	۳۹۵۲۳	۱۳۴۳۴۵	۶۶۷۷۱	۱۸۱۷۱	۱۹۷۹۱۵	۳۵۲۷۴	۱۳۸۰
۲۲۹۲۸	۷۶۳۰	۱۹۸۱۰	۶۶۰۶۹	۵۳۶۶۰	۱۴۲۵۵۸	۵۸۲۶۱	۲۷۹۹۶	۳۰۴۱۳۳	۲۹۲۵۳	۱۳۸۱
۳۲۹۲۸	۲۷۰۲	۲۲۱۶۶	۴۹۷۸۶	۷۲۳۲۸	۱۹۷۵۵۳	۶۹۴۶۵	۴۲۲۶۹	۴۰۷۵۰۷	۱۶۴۳۹۱	۱۳۸۲
۱۹۳۹۱	۲۵۶۴	۲۴۳۷۶	۲۶۱۱۸	۱۰۷۰۴۸	۱۵۰۷۹۸	۱۰۵۰۹۰	۴۲۱۴۳	۲۷۱۸۸۵	۱۱۸۲۱۹	۱۳۸۳
۴۶۶۱۵	۵۴	۱۴۱۰۴	۵۷۴۹۶	۱۵۷۰۷	۱۸۷۴۴۷	۷۰۵	۱۲۱۵۶۱	۳۴۹۶۸۳	۲۴۰۷۱۷	۱۳۸۴
۳۸۱۱۵	۶۵۲۳۰	۵۴۰۷۸	۹۰۸۴۶	۱۸۲۰۹۶	۲۰۹۹۱۳	۲۰۸۵۰۳	۱۳۱۸۹۶	۳۷۷۰۸۸	۷۰۱۳۶۳	۱۳۸۵
۳۴۷۱۶	۶۱۰۲۱	۷۷۵۴۴	۸۵۷۲۸	۲۲۳۱۸۵	۲۵۷۳۱۵	۲۸۰۷۹۰	۱۴۴۰۳۹	۴۴۳۳۹۱	۹۲۶۱۶۶	۱۳۸۶
۹۱۸۲۹	۴۲۷۲۶	۴۱۷۲۸	۵۵۱۱۴	۲۲۴۶۲۸	۲۰۵۷۲۲	۱۴۲۸۳۰	۱۶۱۵۷۵	۳۱۰۷۶۲	۱۱۸۸۰۰۹	۱۳۸۷
۹۹۰۱۳	۴۹۷۸۶	۴۴۲۴۹	۸۶۴۸۶	۲۷۹۸۱۳	۲۲۷۰۱۳	۱۸۸۴۴۸	۲۳۴۱۹۷	۴۵۸۳۰۶	۱۷۱۰۹۹۵	۱۳۸۸
۱۱۳۵۰۸	۶۶۰۵۱	۸۰۹۹۷	۱۲۶۲۰۱	۲۹۵۱۴۴	۱۷۴۴۱۴	۴۳۱۶۵۴	۳۱۳۵۲۴	۵۷۳۱۵۰	۱۹۰۱۴۲۶	۱۳۸۹
۱۲۸۵۶۸	۱۱۲۵۹۱	۱۷۶۵۴۸	۱۴۷۳۸۰	۳۱۵۸۱۹	۲۲۶۳۴۶	۲۸۶۹۴۴	۴۲۷۶۳۳	۵۴۷۴۱۰	۲۰۰۰۲۰۹	۱۳۹۰
۲۱۴۱۵۷	۱۲۴۲۰۲	۲۱۱۳۳۱	۱۴۱۸۵۷	۳۵۳۷۳۱	۲۲۲۹۰۰	۴۲۵۲۸۲	۵۰۵۰۱۳	۶۹۵۶۷۶	۲۰۶۱۴۰۱	۱۳۹۱
۱۴۱۵۹۴	۱۴۷۳۱۵	۲۸۵۲۶۲	۱۲۲۵۶۸	۱۹۱۳۲۶	۲۲۰۵۰۴	۲۹۸۴۵۹	۴۶۲۹۵۸	۶۰۴۸۴۰	۱۸۲۱۲۸۵	۱۳۹۲
۲۱۳۴۸۱	۲۶۹۵۷۲	۴۲۳۷۷۶	۲۲۸۸۸۸	۱۷۱۱۷۲	۲۳۷۶۴۸	۵۳۸۰۹۰	۵۹۴۸۲۰	۶۸۴۶۴۹	۲۲۷۵۴۵۴	۱۳۹۳
۱۰۶۸۰۷	۳۵۵۷۳۹	۱۸۱۸۷۶	۲۴۶۶۸۸	۱۵۷۵۴۰	۲۱۴۸۰۱	۳۱۷۳۱۶	۶۳۰۳۲۲	۴۶۵۵۸۳	۲۲۹۸۸۳۸	۱۳۹۵
۱۲۵۶۲۶	۳۰۱۴۷۷	۲۰۶۹۰۰	۳۳۵۷۱۱	۱۸۷۲۰۱	۲۴۷۰۳۲	۳۷۷۲۴۷	۷۳۴۴۳۶	۳۸۸۷۵۳	۲۲۶۲۸۹۶	۱۳۹۶
۱۴۰۳۹۲	۱۴۵۶۲۳	۱۵۴۴۹۶	۳۹۹۵۹۶	۲۱۹۰۷۵	۱۲۸۰۹۹	۲۰۱۷۸۲	۷۷۶۱۱۵	۴۶۶۰۸۰	۲۶۱۰۲۴۵	۱۳۹۷
۷۸۱۴	۳۳۱۷۲	۲۵۰۳۷۵	۳۹۱۹۵۶	۴۲۷۵۹۵	۱۶۵۴۷۶	۱۰۵۶۸۱	۷۳۱۱۸۶	۴۸۵۲۷۲	۱۷۴۴۵۰۳	۱۳۹۹

اطلاعات سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۸ به تفکیک کشور در سایت گمرک دسترس نبود.

بررسی مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور در طی دو دهه اخیر نشان می‌دهد که:

- روند رشد صادرات محصولات کشاورزی در مقایسه با روند رشد صادرات محصولات غیرنفتی کندتر بوده است.
- صادرات محصولات کشاورزی نسبت به صادرات محصولات نفتی در سال‌های اخیر از افت کمتری برخوردار بوده است.
- سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات محصولات غیرنفتی کاهش یافته است که زنگ خطری برای بازرگانی کشاورزی کشور است.
- در دهه ۸۰، صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای با درآمد بالا بوده و در دهه دوم کشورهای با درآمد پایین به مقاصد صادراتی اضافه شدند.
- تحولات سیاسی و مناسبات سیاسی بین ایران و کشورهای همسایه، اثرات قابل توجهی در الگوی صادراتی محصولات کشاورزی کشور داشته است.
- روند صعودی صادرات محصولات کشاورزی به اروپا در دهه ۸۰ با روند نزولی صادرات به این قاره در دهه ۹۰ تغییر مسیر داده است.
- صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای منطقه و مخصوصاً کشورهای همسایه و بالأخص به عراق محدود شده است.

عواملی مختلفی هستند که بر محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی اثرگذار هستند از جمله آن‌ها می‌توان به اثرگذاری تحریم‌ها و محدودیت نقل و انتقال پول، بازگشت ارز صادراتی و تهیه حواله ارزی، بیمه صادراتی محصولات کشاورزی، هزینه بالای تولید محصولات کشاورزی در مقایسه با رقبا، تنازعات و مناسبات سیاسی با کشورهای همسایه و منطقه، بالا رفتن سطح استاندارد صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای توسعه‌یافته، از دست رفتن مزیت نسبی تولید محصولات کشاورزی، نبود توافقات تجاری دو یا چندجانبه با کشورها و تعرفه بالای صادرات به آن‌ها، فعالیت ضعیف ریزبان بازرگانی و حضور کم‌رنگ در نمایشگاه‌ها و مناسبات بین‌المللی، نبود ماشین‌آلات نگهداری، حمل و نقل متناسب (جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی) با محصولات کشاورزی و زمان‌بر بودن ترخیص کالا از گمرکات داخلی و مقاصد صادراتی، بروز نشدن دانش صادرکنندگان محصولات کشاورزی از استانداردها و قوانین صادراتی به بازارهای هدف، عدم تولید محصولات صادرات محور و صادرات مازاد تولیدات داخلی، عدم توجه به ذائقه بازار هدف و ذائقه سازی در مقاصد صادراتی، نداشتن برند معتبر و عدم اخذ گواهی‌نامه‌های بین‌المللی، فرآوری اندک محصولات صادراتی و صادرات محصولات خام کشاورزی، هدفمند نبودن حمایت و تشویق صادرات محصولات کشاورزی و ... اشاره نمود.

محدود شدن مقاصد صادراتی، منجر به ناپایداری صادرات شده و تاب‌آوری تجارت را به شدت کاهش می‌دهد نظیر این اتفاقات ممنوعیت صادرات سیب‌زمینی به عراق، ممنوعیت صادرات سبزی‌ها به روسیه و ... فراوان است. همچنین صادرات به کشورهای با درآمد پایین باعث شده است که محصولات کشاورزی به صورت خام صادر شود که این موضوع ارزش را با مشکل مواجه نموده است. در صورتی که صادرات محصولات فرآوری شده با ارزش بالاتری همراه خواهد بود. با توجه به مشکلات و چالش‌های پیش روی صادرات محصولات کشاورزی توصیه‌های ذیل جهت بهبود شرایط تجارت محصولات کشاورزی ارائه می‌گردد:

- تهیه راهبرد توسعه صادرات برای محصولات کشاورزی به صورت تخصصی برای هر محصول
- عادی سازی روابط تجاری با کشورهای منطقه و مشارکت فعال در عقد تفاهم نامه های دو یا چند جانبه اجرایی با کشورهای مقصد صادراتی و عضویت در پیمان های تجاری و پولی و مالی بین المللی
- تلاش برای عضویت در سازمان تجارت جهانی
- تربیت رایزن های متخصص بازاریابی، بازار سازی و مطالعه بازارهای مقصد صادراتی
- مشارکت فعال در مناسبات بین المللی، نمایشگاه ها، تورهای تجاری و ... جهت معرفی محصولات صادراتی کشاورزی در کشورهای مختلف
- برنامه ریزی، اصلاح تولید محصولات کشاورزی متناسب با استانداردها، ذائقه و سلیقه کشورهای مقصد صادراتی
- سرمایه گذاری در ایجاد برند معتبر بین المللی، مشارکت با شرکت های صاحب برند و اخذ لیسانس شرکت های معتبر بین المللی
- تدوین استانداردهای تولید مطابق با استانداردهای بین المللی نظیر حد مجاز مصرف سم، آفت کش ها و ...
- ایجاد شناسه ره گیری و بارکد محصولات تولیدی کشاورزی منطبق با استانداردهای معتبر جهانی
- تجهیز سیستم حمل و نقل کشور به ماشین آلات مناسب با محصولات کشاورزی مطابق با استانداردهای روز دنیا
- تحقیق و توسعه تولید محصولات فرآوری شده و صنایع غذایی منطبق با نیازهای صادراتی
- تشویق و حمایت هدفمند از صادرات محصولات کشاورزی به صورت تخصصی برای هر محصول صادراتی
- تشویق به مشارکت اتحادیه ها و انجمن ها در توسعه صادرات محصولات کشاورزی در مناطق مختلف
- نارسایی های توافق نامه های قرنطینه ای
- تلاش برای برخورداری از گواهی استاندارد محصولات مختلف
- عقد قراردادهای بلندمدت تجاری با کشورهای هدف صادرات.